

PASSIE VOOR KLEINE BEESTJES

Willy van Strien

Inmasint@wxs.nl

Een schip vol met personenwagens glijdt langzaam over de Waal. Op kleine afstand van de hoofdstroom is een mozaïek van water en land; daar broeden zwarte sterns. En op de oever, waar volop kaasjeskruid en ratelaar bloeien, vliegen puttertjes. Het is mooi, op deze zonnige juni-middag in de Ooijpolder bij Nijmegen.

FOTO MATTY BERG

Figuur 1. Hay Wijnhoven zoekt naar hooiwagens.

Hay Wijnhoven komt hier regelmatig. Maar hoewel hij geniet van de prachtige omgeving, is het hem eigenlijk om iets anders te doen. Hij is namelijk vrijwillig medewerker van EIS en komt dus voor de kleine beestjes. Door gras en ruigte die tot zijn middel komen baant hij zich een weg naar de zomerdijk. Aan de zijde van de Waal, onder bomen en struiken, is de dijk bekleed met keien. Daar gaat hij op af en keert een steen om. Een heel wereldje verschijnt, waarin pissebedden, duizendpoten en miljoenpoten rondscharrelen. Hij wijst op een pseudo-schorpioen en ontdekt dan een ronde springstaart. 'Dat is een nieuwe soort voor Nederland, die hier nog maar kort geleden is ontdekt', weet hij, en haalt een klein met alcohol gevuld flesje uit zijn broekzak. 'Ik vang alleen beesten waar ikzelf of iemand anders iets mee wil doen. Deze stuur ik naar Matty Berg van de VU; die werkt aan springstaarten en deze vondst zal hem zeker interesseren.' Hij pakt kei na kei op, en roept dan enthousiast: 'Wow!, kom hier eens kijken. Een heel stel rotsspringers'. Kleine, gedrongen dier-tjes kruipen over de steen en springen weg als hij ze aanraakt. Het zijn heel primitieve insecten, waarvan er vijf soorten in Nederland voorkomen, vertelt hij. 'Dieren waar nie-

mand nog iets vanaf weet. Samen met Matty Berg werk ik aan een publicatie over deze groep. Dat vind ik nu zo leuk aan EIS: dat je als vrijwilliger kunt bijdragen aan de wetenschap, samen met biologen die het voor hun beroep doen.' Ook onder andere keien houden zich rotsspringers schuil. 'Hier zitten twee soorten, waarvan er één kort geleden herontdekt is in Nederland en erg zeldzaam', zegt Wijnhoven. 'Kijk, die zeldzame soort heeft soms een okergele streep op zijn rug. En allemaal hebben ze een mooi gekleurd vlekkenpatroon.'

OOGHEUVEL

Hooiwagens hebben zijn bijzondere interesse. 'Onder die berk daar heb ik ooit een nieuwe soort hooiwagen voor Nederland gevonden', wijst hij. En daar bleef het niet bij: hij heeft inmiddels vijf nieuwe soorten ontdekt. Hun vestiging in Nederland hangt samen met de klimaatsverandering. De Ooijpolder met zijn afwisselende landschap bleek een hooiwagenparadijs: van de dertig Nederlandse soorten komen er hier 26 voor. Waar komt zijn belangstelling voor deze toch niet heel aabare dieren vandaan? 'Ik heb mijn vervangende dienstplicht gedaan bij onderzoeksinstituut Alterra. Daar kreeg ik tot taak om kevers op naam te brengen. Ik ben daarna als beeldend kunstenaar gaan werken, maar de kleine dieren hebben me nooit meer losgelaten. En daarom heb ik me aangesloten bij het EIS en doe ik mee met alle delen van het faunistisch onderzoek: verzamelen, beestjes bekijken met de loep en onder de microscoop, literatuur bestuderen, soorten op naam brengen, kennis uitwisselen met andere specialisten, tabellen maken, tekenen en publicaties schrijven.'

Zijn keus viel op hooiwagens, omdat die met dertig soorten een hanteerbare groep vormen. Hooiwagens zijn spinachtigen; hun lichaam bestaat uit één deel en de twee ogen staan op een oogheuvel. 'Zo'n oogheuvel is vaak heel mooi van vorm', zegt Wijnhoven. Hij had er bij hem thuis al wat tekeningen van laten zien. 'Dat sprak me aan. Het moet klikken met de groep waar je aan werkt. En als je dan eenmaal een groep leert kennen, wordt het steeds leuker: je gaat aanvoelen waar je die soorten kunt verwachten, welke eisen ze stellen. Bij dit soort dieren vallen nog nieuwe dingen te ontdekken, en dat is heel stimulerend.'

OVERIGE FOTO'S ROY KLEUKERS

Figuur 2. Theodoor Heijerman en Berend Aukema zoeken een sleepmonster uit.

Figuur 3. Hans Huijbregts onderzoekt een dode gans op aaskevers.

Figuur 4. Joost van der Sande neemt een watermonster voor watervlooiënonderzoek.

QUIZ

Mooie vormen zien, een onbekende groep onder handen nemen, ontdekkingen doen, werken op het niveau van experts: Roy Kleukers, werkzaam op het EIS-bureau, herkent die motivatie ook van andere medewerkers van EIS-Nederland. En hij weet uit eigen ervaring dat het moet klikken tussen onderzoeker en beestjes. Zelf werkt hij al twintig jaar aan sprinkhanen. 'Ze boeien me onder meer vanwege het geluid dat ze maken', vertelt hij.

EIS heeft ruim duizend vrijwillige medewerkers. Kleukers: 'Vergeleken met andere landen hebben we een hoge dichtheid aan medewerkers. De meesten weten al aan welke diergroep ze willen werken als ze zich aanmelden. Ze hebben een eigen niche gezocht: een groep waar nog maar weinig mensen aan werken en waar ze nieuwsgierig naar zijn. De duizend medewerkers zijn verdeeld over zo'n vijftig werkgroepen met een coördinator aan het hoofd.' Hay Wijnhoven is bijvoorbeeld coördinator van de werkgroep hooiwagens, Roy Kleukers van de sprinkhanenonderzoekers.

Veel medewerkers gaan graag hun eigen gang, vertelt Kleukers, en sommige werkgroepen bestaan uit maar één persoon. Het werk is tijdrovend, veeleisend en specialistisch: 'Het lekker buiten struinen is maar een klein onderdeel. De vele plaatsen die regelmatig geïnventariseerd worden en de vele vondsten die gedetermineerd worden leveren een massa aan gegevens op. Naast het veldwerk staat dan ook een grote hoeveelheid saai en stoffig binnenwerk: collecties onderzoeken, catalogi maken, insecten prepareren, naamlijsten opstellen, etiketten schrijven en vindplaatsgegevens invoeren in een computerbestand. Dat is vaak een eenzaam geploeter waar inzet en doorzettingsvermogen voor nodig zijn.' De EIS-medewerkers moeten zichzelf kunnen motiveren. Wie een bijzondere soort op een bijzondere plaats gevonden heeft, zal zijn enthousiasme alleen met een handjevol andere specialisten kunnen delen. En de resultaten van het werk zijn meestal maar voor weinig niet-specialisten interessant.

Het EIS-bureau houdt haar aanhang bijeen door jaarlijks een landelijke dag te organiseren met verhalen over nieuwe ontdekkingen. Dan kunnen de bezoekers meedoen aan de 'mystery insect quiz', samengesteld door Theodoor Heijerman: ze krijgen detailfoto's van dieren te zien, vanzelfsprekend uit ongewone invalshoeken, en moeten raden welke soorten het zijn. Voor de liefhebbers is er ook elk jaar een inventarisatieweekend om gezamenlijk het veld in te gaan.

De inspanningen leveren verschillende producten op, met als belangrijkste het tijdschrift *Nederlandse Faunistische Mededelingen*, delen van de boekenserie *Nederlandse Fauna* en de *Entomologische Tabellen*. Steeds meer worden de op papier gepubliceerde onderzoeksresultaten ook via de website www.nederlandsesoorten.nl beschikbaar gemaakt. 'Het merendeel

van het werk voor de publicaties wordt verzet door de werkgroepen', zegt Kleukers. 'Wij als bureau ondersteunen hun werk, onder meer door het redactiewerk te doen.'

Van de naar schatting 22.500 soorten ongewervelde dieren in Nederland bestuderen de EIS-medewerkers er ongeveer 8000.

Kleukers: 'Er zijn een paar grote groepen waar nog niemand aan werkt, bijvoorbeeld muggen, mijten, bijtende luizen en diverse groepen kevers en vliegen.'

BEGRAAFPLAATS

Langs de Waal zijn nu niet veel hooiwagens te vinden. De meeste soorten overwinteren als ei en de volwassen dieren verschijnen pas in het najaar, legt Wijnhoven uit. Hij treft vandaag wel wat jonge hooiwagens aan en komt op ongeveer vijf soorten. 'In het najaar vind ik hier per bezoek wel een stuk of vijftien soorten.'

Maar de middag levert toch een verrassing op: een slakketende hooiwagen. Een leek zou hem niet makkelijk als hooiwagen herkennen, want zijn poten zijn kort. Dat heeft te maken met zijn opmerkelijke specialisatie: hij dringt slakkenhuisjes binnen om de bewoner op te eten. 'Er zijn een paar slakketers en die zijn tamelijk zeldzaam. Ik vind er maar ongeveer één per 25 bezoeken. Mooi dus dat we er vandaag een hebben.' Hij schrijft in zijn notitieboekje alles op wat hij gevonden heeft. 'Dat hou ik altijd precies bij.'

Iets verderop staat de ruïne van een oude steenoven waar Wijnhoven ook nog even een kijkje wil nemen. Hij gaat de voet van de muren af, waar allerlei kevers en spinnen wegschieten. En ook hier ziet hij iets leuks: wat zenuwachtig loopt een pissebedvlieg heen en weer over de stenen. Dat is een oude bekende, want voor Wijnhoven aan de hooiwagens begon heeft hij een tijd aan pissebedden en pissebedvliegen gewerkt. Hij bezocht een tijdlang wekelijks een begraafplaats in Nijmegen, waar zes van de zeven Nederlandse soorten pissebedvliegen bleken voor te komen. De vrouwtjes zoeken plaatsen op waar 's nachts veel pissebedden langslopen en leggen er hun eitjes op de grond, ontdekte hij. De larfjes die daar uit komen richten zich op en tasten in het rond tot ze een pissebed raken. Dan vreten ze zich naar binnen en eten hun gastheer van binnenuit op. 'Ik heb weleens thuis een vliegenvrouwtje eitjes laten leggen en die uitgekweekt om de larven goed te kunnen bekijken', vertelt hij.

Kleine beestjes bestuderen: het is niet een hobby waar je op verjaardagsfeestjes veel aandacht mee trekt. Er zijn weinig mensen die zich iets bij deze passie kunnen voorstellen. 'Je moet het enthousiasme helemaal uit jezelf halen', zegt Wijnhoven. De beloning is de groeiende kennis van de veelvormigheid van de natuur. De sterns en putters kan iedereen zien. Maar voor wie ook oog heeft voor alles wat er krioelt, bijvoorbeeld onder stenen of tussen het gras, is er buiten nog veel meer te beleven.

Figuur 5. Matty Berg en Klaas-Douwe Dijkstra zoeken naar pissebedden op een dode boomstam.